

Article Arrival : 26/02/2021

Published : 30.03.2021

Doi Number <http://dx.doi.org/10.26449/sssj.3136>Reference Battır, O. & Yiğittepe, L. (2021). "Trump Sonrası Dönemde Türkiye-Abd İlişkileri: Güvenlik Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:7, Issue:80; pp:1391-1402

TRUMP SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ: GÜVENLİK POLİTİKALARI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Turkey-US Relations In The Period After Trump: An Analysis In The Context Of Security Policies

Dr. Öğr. Üyesi Orhan BATTIR

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Karaman/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6856-8351>

Dr. Öğr. Üyesi Levent YİĞİTTEPE

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Karaman/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2508-5501>

ÖZET

Türk-Amerikan ilişkilerinin başlangıcı sayılabilecek ilk temas Osmanlı döneminde, 18. yüzyıl sonlarında, ilk diplomatik ilişkilerin tesisi ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında (1927) gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye-ABD ilişkilerinde asıl gelişim süreci İkinci Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünya düzeninde Türkiye'nin en başından itibaren Batı ittifakı içerisinde yer almasıyla başlamıştır. Türkiye'nin NATO üyeliğiyle birlikte (1952) ikili ilişkiler askeri ittifak çerçevesinde ivme kazanmış ve Soğuk Savaş döneminde stratejik boyuta taşınmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde tehdit ve güvenlik algılarında dönüşüm yaşanmış, küresel aktörler bölgesel politikalara yönelmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren Ortadoğu politikaları çerçevesinde Türkiye-ABD ilişkileri de yeni bir boyut kazanmıştır. Yeni dönemde ikili ilişkilerin; stratejik ortaklık ve model ortaklık gibi söylemlerle tanımlanmaya çalışıldığı görülmüştür. Ancak hem Soğuk Savaş sürecinde hem de sonrası dönemde ABD'nin ikili ilişkilerde her zaman kendi çıkarlarını önceleyen, Türkiye'nin çıkarlarını, egemenlik haklarını ve güvenliğini göz ardı eden davranışları güvene dayalı bir ittifak ilişkisinin kurulmasına engel olmuştur. ABD'nin Türkiye'ye karşı, müttefiklik ilişkisiyle bağdaşmayan politika ve uygulamaları son dönemde daha belirginleşmiş, siyasi ve ekonomik yaptırımlara kadar ilerlemiştir. Özellikle Trump döneminde, Türkiye'nin doğrudan güvenliğini ilgilendiren S-400 krizi, F-35 krizi ve CAATSA yaptırımları ile ikili ilişkiler çıkmaza girmiştir. Trump sonrası dönemde Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceği de kaçınılmaz olarak bu sorunlar çerçevesinde şekillenecektir. Yeni dönemde mevcut sorunların çözümü, geçmişte olduğu gibi sadece ABD'nin değil, Türkiye'nin de çıkar ve beklentileri gözetilerek atılacak adımlara bağlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-ABD İlişkileri, S-400 Krizi, F-35 Krizi, CAATSA

ABSTRACT

The first contact can be considered the beginning of the Ottoman period in Turkish-American relations, the late 18th century, the establishment of the first diplomatic relations with the Republic of Turkey in the first years was realized. But, the actual developmental process in Turkey-US relations after the Second World War from the beginning of the bipolar world order began to take part in Turkey in the Western alliance. With Turkey's membership in NATO (1952), bilateral relations have gained momentum in the framework of military alliances during the Cold War and were moved to the strategic dimension. With the end of the Cold War, there has been a transformation in the perceptions of threat and security in the international system, and global actors have turned towards regional policies. Within the framework of Middle East politics since the early 1990s, Turkey-US relations have gained a new dimension. In the new period, bilateral relations; It has been observed that it is tried to be defined with discourses such as strategic partnership and model partnership. But as the Cold War in both after the period in the bilateral relationship the United States, always precede its own interests, Turkey's interests, the sovereignty and security, which ignores behaviors, has prevented the establishment of an alliance relationships based on trust. US against Turkey, policies and practices incompatible with the alliance relationship has become more obvious in recent years has moved up the political and economic sanctions. Especially the Trump period, Turkey's security interests directly with S-400 crisis, F-35 crisis and CAATSA the sanctions were deadlocked in bilateral relations. Trump period after the future of Turkey-US relations will be shaped within the framework of these issues inevitably. Solution of the existing issues in the new period, not only in the US as in the past, Turkey is also considering steps to be taken will depend on the interests and expectations.

Key Words: Turkey-US Relations, S-400 Crisis, F-35 Crisis, CAATSA

1. GİRİŞ

Türk-Amerikan ilişkilerinin ilk olarak Osmanlı döneminde 18.yüzyıl sonlarına doğru Akdeniz'deki Türk limanlarında yürütülen deniz ticareti vesilesiyle kurulan temaslarla başladığını söylemek mümkündür (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.). Ancak gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde içinde bulunduğu siyasi, askeri ve ekonomik sorunlar gerekse iki ülke arasındaki mesafe nedeniyle bu temas 20. yüzyılın başlarına kadar gerçek anlamda bir diplomatik ilişkiye dönüşmüş değildir. Ayrıca her ne kadar ABD sürece son anda dahil olmuş olsa da Birinci Dünya Savaşı'nda karşıt taraflarda yer alan iki ülke arasında zaten zayıf olan "diplomatik" ilişkiler, Osmanlı yıkılıp yerine yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulana kadar tamamen kesilmiştir.

ABD ile yeni Türkiye Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin kurulması 17 Şubat 1927 tarihinde "Nota Teatisi" yoluyla gerçekleşmiş, ilişkiler özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızla genişleyip derinleşmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.). İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından şekillenen iki kutuplu yeni dünya düzeninde Türkiye'nin en başından itibaren, ABD'nin başını çektiği Batı Bloku içerisinde yer alması doğal olarak ilişkilerin daha da yoğunlaşmasına yol açmıştır. Ancak her ne kadar Soğuk Savaş döneminde aynı tarafta yer almış olsalar da iki ülke arasındaki ilişkilerin her zaman sorunsuz olduğunu söylemek zordur. Zira bir yanda inşa sürecinin uzantısı olarak görülebilecek pek çok siyasi, ekonomik ve sosyolojik sorunla kendi içerisinde mücadele eden zayıf bir devlet (Türkiye) diğer tarafta ise yeni uluslararası sistemi dizayn etme rolüne soyunmuş bir hegemon güç (ABD) söz konusudur. İki ülkenin ekonomik ve askeri kapasiteleri yanında uluslararası sistemde etkinlik düzeyleri arasındaki uçurum nedeniyle, Soğuk Savaş döneminde ikili ilişkilere, gerçek bir eşitler arası ittifaktan ziyade -ABD lehine ve Türkiye aleyhine- asimetrik bağımlılık durumunun hâkim olduğunu söylemek daha doğrudur.

İdeolojik yönelimler ve büyük ölçüde buna bağlı güvenlik kaygıları çerçevesinde şekillenen Soğuk Savaş dönemi şartlarında, Batı Bloku içerisinde yer alan çoğu ülke gibi Türkiye de ABD hegemonyasına ister istemez rıza göstermek durumunda kalmış ve dış politikasını da ona göre şekillendirmiştir. Elbette bu durum Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte hemen değişmiş ve devletlerarası ilişkiler tamamen normalleşmiş değildir. Uzun yıllar uygulanagelen politikaların ve ikili ilişkilerin yerleşik kabuller çerçevesinde devamının özellikle ABD tarafından tercih edildiğini ve belli ölçüde dayatıldığını söylemek yanlış olmaz. Bu yüzden Türkiye-ABD ilişkileri Soğuk Savaş sürecinde olduğu gibi sonrasında da belli bir dönem daha eski bağımlılık ilişkisi çerçevesinde şekillenmek durumunda kalmış ve kaçınılmaz olarak zaman zaman gerilimlerin yaşandığı inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. İkili ilişkilerdeki bu durum Türkiye'nin iç siyasetinde birkaç on yıldır devam eden istikrarsız tablonun büyük ölçüde son bulduğu 2000'li yılların başına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra, dış politika açılımlarıyla dikkat çeken Türkiye'nin ABD ile ikili ilişkileri yine inişli çıkışlı seyretmiş ve yer yer gerilimlere sahne olmuş olsa da hem sorunların hem de karşılıklı ilişkilerin niteliğinde önemli ölçüde değişim yaşandığı söylenebilir. Bunda uluslararası sistemin Soğuk Savaş dönemindeki blok siyasetinden çok yönlü küresel ilişkilere evrilmesi kadar Türk dış politikasında sergilenen proaktif yaklaşımların da etkisi büyüktür.

Türk dış politikasındaki yeni aktivizmin ikili ilişkileri getirdiği nokta; Türkiye açısından güvenlik temelli bir egemenlik ve beka mücadelesi, ABD açısından ise özellikle Ortadoğu coğrafyasında ve Doğu Akdeniz'de etkili olabilecek alternatif güç odakları nedeniyle bölgedeki hakimiyetinin zayıflamasını engellemeye yönelik yeni strateji arayışları olarak görülebilir. Bu makalede son yıllarda ciddi gerilimlere sahne olan Türkiye-ABD ilişkilerinin geçmişten gelen sorun alanlarına dikkat çekilmekte ve yeni dönemde ilişkilerin yönüyle ilgili gelecek perspektifi ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çalışmada sınırlandırma ve güncelliği sağlama adına daha çok Donald John Trump'ın başkanlık döneminde yaşanan gelişmeler ele alınmaktadır. Bir başka sınırlandırma da ikili ilişkilerdeki gelişmelerin yol açtığı sorun alanlarına dairdir. Türkiye açısından bu süreçte gündemi belirleyen -şüphesiz- güvenlik temelli ancak siyasi ve ekonomik boyutları da göz ardı edilemeyecek sorunlar olmuştur. Bu çerçevede çalışma; sınır ötesi askeri operasyonlar, savunma sanayi, hava savunma sistemleri ve enerji güvenliği gibi birbiriyle ilişkili konular etrafında şekillenmektedir.

2. TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNİN SEYRİ; EGEMENLİK VE GÜVENLİK TEMELLİ GERİLİM ALANLARI

Türkiye-ABD ilişkileri -giriş kısmında da kısaca değinildiği üzere- her ne kadar Osmanlı'nın son dönemlerinde temelleri atılmış ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında diplomatik boyuta taşınmış olsa da esasen müttefiklik düzeyine İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan konjonktüre bağlı olarak

yükselmiştir. Blok siyasetinin hâkim olduğu Soğuk Savaş dönemi ve sonrası süreçte ise bu ittifak ilişkisinin önemli bazı kırılmalara maruz kaldığı ve şekil değiştirdiği görülmektedir.

2.1. Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye-ABD İlişkileri ve Gerilim Alanları

Geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki büyük savaştan siyasi, askeri ve ekonomik açıdan güçlenerek çıkan ABD gerek dış politikasında gerekse uluslararası sistem aktörleriyle ilişkilerinde, sahip olduğu askeri ve ekonomik gücü yanında sistem içerisinde bu süreçte edindiği oyun kurucu rolünü de her dönemde ulusal çıkarları doğrultusunda araçsallaştırmaktan geri durmamıştır. Bunu başını çektiği ve bir anlamda liderlik ettiği Batı Bloku'na dahil ülkelerle ilişkilerinde ve NATO başta olmak üzere uluslararası örgütlerin hedefleriyle ABD çıkarlarını özdeşleştiren uygulamalarında açıkça görmek mümkündür. Bu anlamda Soğuk Savaş sürecinde aynı ittifak içerisinde olsalar dahi diğer devletlerin hem ikili ilişkiler hem de bölgesel politikalar konusunda ABD ile sorunsuz güven ilişkilerinden bahsetmek neredeyse imkânsızdır. ABD'nin doğrudan ya da dolaylı olarak kendi çıkarlarını öncelemek suretiyle yöneldiği bu tür güven sarsıcı politikalarından elbette Türkiye de önemli ölçüde etkilenmiştir.

Türkiye-ABD ilişkilerinde “kırılma noktaları” olarak nitelendirilebilecek belli sorun alanlarından bahsetmek mümkündür. Yunanistan ile Ege Denizi hakimiyeti konusunda yaşanan sorunlar, Kıbrıs sorunu, Birinci ve İkinci Körfez Savaşları gibi konularda Türkiye'nin kendi ulusal çıkarlarına uygun politika arayışları karşısında ABD'nin tutumu genellikle olumsuz ve ilişkilerde yer yer gerginliklere yol açacak nitelikte olmuştur. Söz gelimi Türkiye'nin Kıbrıs sorununa askeri müdahalesini önleme adına ABD'nin “Johnson Mektubu” (1964) olarak bilinen hamlesi bu konuda en çarpıcı örneklerden biridir. Söz konusu mektupla ABD Türkiye'yi dış politikada yalnızlaştırmakla ve NATO'nun güvenlik şemsiyesi dışına itmeye tehdit ederek (USA Department of State-Office of The Historian, t.y.), ikili ilişkilerde etkisi uzun yıllar devam edecek ciddi bir güven sorunu yaşanmasına yol açmıştır. Yine 12 Eylül 1982 tarihli askeri darbe sürecinde ABD'nin; darbeyi yaptırarak, şartlarını hazırlayarak ya da en azından olacağını gördüğü halde engellemeye yoluna giderek (Okur, 2014: 72) ikili ilişkilerde zaten var olan güvensizliği daha ileri bir boyuta taşıdığı söylenebilir.

ABD'nin, Johnson mektubu ile Türkiye'nin egemenliği ve dış tehditler karşısında güvenliği konusunda, 12 Eylül darbesi sürecindeki tutumuyla da siyasal sistemine, iç güvenliğine ve kamu düzenine yönelik tehditlerle ilgili olarak müttefiklik ruhuna alenen aykırı bir biçimde davrandığı söylenebilir. Bu yüzden ABD gerek Türk halkı ve aydınları gerekse politika yapıcılar nezdinde sorunsuz güvene dayalı ikili ilişkiler kurulabilecek bir devlet olmaktan büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Ancak Türkiye -benzer durumdaki pek çok ülke gibi- ekonomi ve güvenlik temelli öz yetersizlikleri nedeniyle Soğuk Savaş sürecinde ve sonrasında da bir dönem (1990'lı yıllar boyunca) ABD ile ilişkilerini olumlu yönde geliştirmeye bir anlamda mecbur kalmıştır. En azından 2000'li yılların başına kadar Türkiye açısından bu yaklaşım yegâne seçenek olarak görülmüştür denebilir.

2.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde İkili İlişkilerin Seyri

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve özellikle NATO üyesi Avrupa ülkeleri üzerindeki Sovyet tehdidinin ortadan kalkması bir anlamda Türkiye'nin örgüt (NATO) içerisindeki stratejik öneminin eskiye nazaran azaldığı ve bu yüzden Batılı müttefiklerinden aldığı desteği önemli ölçüde yitireceği tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Uslu, 2000: 313). Ancak Sovyetler Birliği'nin dengeleyici konumunun ortadan kalmasıyla birlikte ABD'nin Ortadoğu coğrafyasındaki askeri varlığı ve siyasi etkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte askeri ve siyasi gerilimin aksı adeta Doğu Avrupa'dan Ortadoğu ve Körfez bölgesine kaymış, bölgede yönetimlerin değiştiği, haritaların yeniden çizildiği -uzun yıllar devam edecek- genel anlamda istikrarsız bir ortam hâkim olmuştur. Bu süreçte Batı ittifakının Ortadoğu'ya uzanan uç karakolu durumundaki Türkiye'nin jeostratejik konumuna dayalı öneminin gerek NATO gerekse ABD nezdinde -beklenenin aksine- artarak devam ettiği söylenebilir. Bununla birlikte Türkiye-ABD arasında daha yoğun ve doğrudan ilişkilerin kurulduğu, bölgesel politikalar çerçevesinde “stratejik ortaklık” vurgusunun her iki taraf yetkililerince sıkça yapıldığı bu dönemde anlaşmazlıkların ve gerilimlerin konusu yanında niteliğinin de önemli ölçüde değişime uğradığı görülmüştür.

Doğu Bloku'nun dağılmasıyla birlikte Türkiye'nin dış tehdit algısının ve güvenlik sorunlarının odağının bir anlamda kuzeyden güneye kaydığı söylenebilir. 1980'li yıllar boyunca devam etmiş olan İran-İrak Savaşı'nın (1980-88) çok yönlü etkilerinden ve Ortadoğu coğrafyasının istikrarsız siyasi yapısından beslenen terör bu dönemde bölge ülkeleri ve özellikle Türkiye açısından güvenlik sorunlarının başını

çekmiştir. Bu süreçte sosyal barışını ve ulusal güvenliğini tehdit eden bölücü terörle ve yıkıcı sonuçlarıyla sürekli olarak mücadele etmek durumunda kalan Türkiye'nin ABD ile ilişkilerinde de askeri, siyasi ve ekonomik destek beklentisi belirleyici olmuştur. Her ne kadar Soğuk Savaş ve blok siyaseti sona ermiş olsa da önemli bir güvenlik şemsiyesi olan NATO'nun üyesi olarak Türkiye'nin bu beklentisi esasen yersiz de değildir.

Türkiye bu dönemde kendi güvenlik temelli çıkarlarını, bölge hakimiyeti yanında ekonomik hedeflerini de gözeterik Ortadoğu'ya ilgisini artıran ABD'nin çıkarlarıyla uyumlaştırma yoluna gitmiş ve ikili ilişkilerini olumlu yürütme çabasında olmuştur. Soğuk Savaş sonrasının ilk on yılında iki ülke arasındaki ilişkilerin önce (1993) "geliştirilmiş ortaklık" (US Department of State Dispatch, 1993: 767) ve devamında (1999) "stratejik ortaklık" (Parris, 2003) olarak tanımlanmasının ardında yatan saikin de esasen bu süreçte yaşanan askeri, siyasi ve -kısmen- ekonomik iş birliği girişimleri olduğu söylenebilir. Türkiye ve ABD arasındaki -karşılıklı örtüşen çıkarlara dayanan- bu üst düzey iş birliği söylemlerine rağmen ikili ilişkilerin sorunsuz seyrettiğini iddia etme imkânı yoktur. Zira Soğuk Savaş sonrası dönemin henüz başlarında (1990-91) yaşanan Körfez Krizi ve Irak Savaşı ile 2003 yılında yaşanan İkinci Körfez Savaşı Türkiye-ABD ilişkilerinde çıkar çatışmalarının ve geçmişten gelen güven bunalımının yeni durumda da devam edeceğini açıkça göstermiştir.

ABD-Irak Savaşı (1991) Türkiye'yi; bir yandan yol açtığı bölgesel istikrarsızlık diğer yandan da en önemli dış ticaret pazarlarından biri durumundaki Irak'a bu dönemde uygulanan ambargo nedeniyle hem güvenlik açısından hem de ekonomik açıdan ciddi anlamda zora sokmuştur. Irak'a karşı BM ambargo kararına katılan Türkiye o dönemde 2,5 milyar dolar/yıl civarında ticaret hacmine sahip olduğu Kerkük-Yumurtalık boru hattının faaliyetlerinin de durdurulmasıyla milyar dolarları bulan kayıplar yaşamış, yaklaşık 13 yıl devam eden ambargo sürecinde mali yapısı derinden etkilenmiştir (Arı, 2004: 591). Türkiye 1990-91 Körfez Krizi sürecinde ABD -ve müttefikleri- ile birlikte hareket ederek I. Körfez Savaşı sırasında gerek siyasi anlamda gerekse İncirlik Hava Üssü'nün kullanımı konusunda ABD'ye aktif destek vermiştir (Makovsky, 1999: 92-93). Ancak Irak'a karşı oluşturulan çok uluslu güce siyasi destek vermesine ve ABD'nin yanında yer almasına rağmen Türkiye, uğradığı doğrudan ya da dolaylı zararlarının tazmini konusunda yeterli desteği bulamamıştır (Yaycı, 2019: 341). Aynı şekilde İkinci Körfez Krizi olarak bilinen sürecin başında ABD'nin Irak'ı işgali planına destek anlamına gelen tezkerenin (1 Mart Tezkeresi) TBMM'den geçmemesi, uluslararası hukuk açısından meşruluğu tartışılan bir savaşta yer almak istemeyen Türkiye ile böyle bir sonucu hiç beklemeden ABD arasındaki ikili ilişkilerin bir kez daha sarsılmasına yol açmıştır (Walker, 2010:2; McNamara, Cohen ve Phillips, 2010: 4).

2.3. Türk Dış Politikasının Yeni Aktivizmi ve İkili İlişkilere Yansıması

Söz konusu tezkerenin Meclis'ten onay alamaması Türkiye'nin yeni dönemde özellikle güvenlik ve egemenlik temelli çıkarları konusunda daha bağımsız hareket etmeye yönelik politikalarının adeta bir habercisi niteliğindedir. Öyle ki 2000'li yıllar Türkiye açısından bölgesel ve küresel düzeyde etkileşim alanlarını genişletmeye yönelik adımların atıldığı yeni bir dönem olmuştur. Türkiye'nin kendi dış politika önceliklerini merkeze alarak sergilediği bu yeni aktivizm sayesinde bölgesel bir güç haline gelmesi Ortadoğu coğrafyasında çok yönlü çıkarları bulunan ABD ile ilişkilerinin bu dönemde de inişli-çıkışlı bir seyir izlemesine yol açmıştır.

Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren dış politikada sergilediği performansın, iş birliği içerisinde bulunduğu ülkeler karşısında geleneksel asimetrik bağımlılık ilişkisinden kurtulma çabasının bir ürünü olduğu açıktır. Türk dış politikasında bir yandan siyasi ve ekonomik çıkarlarını yükseltme ve bağımlılıklarını azaltmaya yönelik adımlar, diğer yandan da güvenlik ihtiyacını karşılama adına alternatif yönelimler ve yeni iş birlikleri bu dönemin en belirgin özelliği olarak görülebilir. Bu süreçte özellikle Ortadoğu coğrafyasında oyun kurucu aktörler arasında yer almaya ve etkin roller üstlenmeye yönelik politikalar uygulamaya başlayan Türkiye, temelde ABD çıkarlarına hizmet eden politika ve uygulamaları geçmişte olduğu gibi -istemese de- kabullenmek yerine, kendi ulusal çıkarları neyi gerektiriyorsa o yönde hareket etmekten geri durmamıştır. Ortadoğu ve Doğu Akdeniz politikalarına da yansıyan bu durum kaçınılmaz olarak Türkiye'nin bölgede doğrudan ya da dolaylı çıkarları bulunan devletlerle ve özellikle de ABD ile zaman zaman ciddi boyutlara varan uyuşmazlıklar yaşamasına neden olmuştur. Dahası bu uyuşmazlıkların, siyasi ve ekonomik sorunlara yol açmanın ötesinde, doğrudan Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eder nitelikte olduğunu da ifade etmek gerekir.

Ortadoğu politikalarında Türkiye'nin denklem dışı bırakılmayacağını gören ABD, Başkan Obama döneminde ikili ilişkilere "model ortaklık" adı altında yeni bir boyut kazandırma yoluna gitmiştir. Türkiye ile ABD arasındaki mevcut siyasi, askeri, ekonomik ilişkilerin düzeyini ve içeriğini tanımlamak için ilk kez 2009 yılında Obama tarafından, Türkiye'ye yaptığı ziyarette kullanılan "model ortaklık" kavramı, stratejik ortaklığın bir ileri adımı olarak görülmüştür. Model ortaklık kavramının 1 Mart tezkeresi sonrası soğuyan Türkiye-ABD ilişkilerini yeni bir kavramsal çerçeveye oturtmaya yönelik olduğu da söylenebilir (Yeşiltaş ve Balcı, 2011: 26). Ancak bu dönemde gerek Türkiye'nin -Brezilya ile birlikte- BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği döneminde İran'a nükleer programını durdurması için yaptırım uygulanmasını engellemeye çalışması (Charbonneau, 2010) gerekse Arap Baharı sürecinde Suriye sorununa yönelik çözüm konusunda çatışan politikalar ikili ilişkilerde yeni ve derin çatlaklar oluşmasına yol açmıştır. Suriye ve Irak'ta oluşan siyasi boşluğun yol açtığı kaos ortamında geniş bir manevra alanı bulan terör örgütleriyle mücadele konusunda ABD'nin tutumu ve izlediği politika ilişkileri daha da germiş, adeta kopma noktasına getirmiştir. Zira ABD'nin bu süreçte bölgede en etkili terör örgütü olan DAESH'le mücadele gerekçesiyle Suriye'de PKK'nın uzantısı olan YPG/PYD terör örgütlerine destek vermesi ve dahası sahada ortak hareket etmesi, uzun yıllardır bu örgütlerle mücadele eden Türkiye tarafından ulusal güvenliğine yönelik doğrudan bir tehdit olarak algılanmıştır. Sonuç olarak model ortaklık söyleminin de -tıpkı stratejik ortaklık söyleminde olduğu gibi- içinin doldurulamadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

3. TRUMP DÖNEMİNDE TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ; GÜVENLİK KONULARINA YANSIMASI VE SORUN ALANLARI

Türkiye-ABD ilişkilerinin gerek Soğuk Savaş sürecinde gerekse sonrasındaki seyrine, sadece yukarıda değinilen sorun alanları bağlamında bile bakıldığında, genel anlamda pürüzsüz bir güven ilişkisinin tesis edilemediği görülmektedir. Dış politikada lider etkisi göz ardı edilemez olsa da ABD müesses nizamı ulusal çıkarları gereği, müttefiklerle ya da hasımlarla ilişkiler konusunda her dönemde daha fazla güç elde etmeye odaklanmakta ve epeyce muhafazakâr bir görünüm sergilemektedir. Bu yönüyle ikili ilişkilerin ABD başkanları merkeze alınarak dönemselleştirilmesinin çok anlamlı olmadığı söylenebilir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD başkanlarının neredeyse taban tabana zıtmış izlenimi veren stratejik davranış kalıplarının bile temelde birbirine çok benzeştiği ve hepsinin de stratejik olarak güç artırımına yönelik dış politika davranışı sergilediği görülmektedir (Yalçın ve İlhan, 2020: 553). Yani liderlerin politik eğilimleri ya da bölgesel politikadaki dönemsel değişiklikler dış politika önceliklerini ve iş birliği biçimlerini özünde pek etkilememektedir. Değişen sadece güç artırma yollarının ve gücün niteliği olmaktadır. Esasen Trump dönemi de bu anlamda çok farklı değildir. Ancak Türkiye'nin güvenliğiyle de doğrudan ilgili güncel politikaların sağlıklı analizi adına, son dönemde ikili ilişkilerde derin kırılmalara yol açan ve "Trump döneminde" somutlaşan bazı sorun alanlarına ve anlaşmazlıklara özellikle yer vermekte yarar vardır. Bu anlaşmazlıkların başında da elbette S-400 krizi ve F-35 krizi olarak bilinen sorunlar ile bunların sonucunda uygulamaya konulan CAATSA yaptırımları gelmektedir. Bu arada ABD tarafından YPG/PYD terör örgütlerine Obama döneminde verilmeye başlanan desteğin Trump döneminde katlanarak devam ettiğini de ifade etmek gerekir.

Türkiye-ABD arasındaki ilişkilerde Trump döneminde öne çıkan ve doğrudan Türkiye'nin güvenlik arayışı ile ilgili olan bu sorun alanları aslında birbiriyle bağlantılıdır. Türkiye'nin 1990'lı yılların başından bu yana güney komşuları Suriye, Irak ve İran'dan kaynaklanabilecek füze tehdidine karşı hava savunma sistemi edinmeye çalıştığı bilinmektedir. 2000'li yılların başından itibaren bu konuda farklı arayışlar içerisine giren Türkiye, Savunma Sanayi Müsteşarlığı'nın açtığı ihalelerden olumlu sonuç alamamış, buna karşılık 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşının doğurduğu güvenliksiz ortam hava savunma sistemlerine olan ihtiyacın daha da artmasına yol açmıştır (BBC Türkçe, 2019).

3.1. S-400 Hava Savunma Sistemi ve F-35 Krizi

Türkiye'nin envanterinde bulunan hava savunma sistemleri özellikle Soğuk Savaş ortamının tehditleri çerçevesinde başta ABD olmak üzere diğer Batılı ülkelerden temin edilmiştir. Bunlardan L-70 uçak savar sistemi Almanya'dan, Oerlikon uçak savar sistemi İsviçre'den, Rapier füze sistemleri İngiltere'den, Stinger ve Hawk füze sistemleri ABD'den tedarik edilmiştir. Zaman içerisinde gelişen teknolojilerle birlikte kullanılan bu hava savunma sistemlerinin yetersiz olduğu görülmüştür. Bu kapsamda Arap Baharı sonrası dönemde Türkiye, sınırlarından gelen terör saldırıları ve komşu ülkelerle oluşan krizler karşısında hava savunma sistemi edinme arayışına girmiştir. İlk olarak Çin ile görüşmelere başlayan Türkiye, 4 milyar dolarlık ihale kapsamında yaptığı anlaşmayı, ihale sürecinde teknoloji transferi konusundaki beklentilerinin

gerçekleşmeyeceği düşüncesiyle iptal etmiştir. Bu iptalin gerçekleşmesinde NATO'nun ve ABD'nin etkili olduğu da dile getirilmiştir. Bir diğer etken ise milli füze sistemlerine yapılması planlanan yatırımlar olmuştur (Onuş, 2015).

Diğer taraftan Türkiye, hem ABD'den Patriot hava savunma sistemlerini satın almak istemiş hem de Türk askeri şirketleri Aselsan ve Roketsan'ın da dâhil olacağı İtalya-Fransa ortak yapımı hava savunma sistemlerini tedarik için ilgili ülkelerle görüşmeler yapmıştır. Türkiye'nin bu girişimleri ABD Temsilciler Meclisi'nin Türkiye'ye Patriot satışlarına onay vermemesiyle sonuçsuz kalmıştır (Sputniknews, 2018). Sonrasında İtalya-Fransa ortaklığında yapılacak uzun menzilli hava savunma ve füze projelerinin kısa vadede tamamlanamayacağı öngörülerek acil güvenlik ihtiyacının karşılanması amacıyla Rusya ile S-400 hava savunma sistemlerinin satın alınma görüşmelerine başlanmıştır.

Bölgesinde karşı karşıya kalmış olduğu tehditleri önleyebilmede ABD ve NATO'dan yeterli desteği alamamış olması Türkiye'yi Rusya'ya yakınlaştırmıştır. Yine Suriye krizine çözüm aramak amacıyla Rusya ve İran ile yapılan zirveler Rusya ile ikili ilişkilerin her alanda geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Rusya ile S-400 hava savunma sistemleri alım anlaşmalarının yapılmış olması hem ABD'yi hem de NATO'yu rahatsız etmiştir. Müttefiklerinden beklentileri karşılanmayan Türkiye, Rusya ile 27 Aralık 2017'de 2 takım S-400 hava savunma sistemi için anlaşma sağlamış ve bu savunma sistemlerin teslimatı 2019 yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir (Yiğittepe, 2018: 284). Bunun karşısında ABD ilk olarak F-35 savaş uçağı projesini gündeme getirmiş ve Türkiye'nin bu projedeki ortaklığını askıya almıştır. Türkiye adına yapılan iki adet F-35 savaş uçağının ABD'deki teslimatı gerçekleşmiş olsa da bu uçakların Türkiye'ye getirilmesine izin verilmemiştir.

Türkiye-ABD ilişkilerinin ve güvenlik politikalarının bu süreçte S-400 ve F-35 krizleri üzerinden şekillendiği görülmüştür. Türkiye, bu krizleri sonlandırmak ve ABD ve NATO'nun endişelerini gidermek için teknik ekip kurulmasını talep etmiştir. Bu süreçte Türkiye, Patriotlar için ABD ile görüşmelerin Senato'nun engellemelerinden dolayı sonuçsuz kaldığını aynı zamanda ödemeleri yapılan diğer askeri teçhizatın bile verilmediğini ifade etmiştir. Buna ilave olarak da S-400 hava savunma sisteminin NATO sistemlerinden bağımsız ve yerli yazılımlarla kullanılacağını izah ederek ilişkilerin normalleşmesi yönünde girişimlerde bulunmuştur (BBC Türkçe, 2019).

Trump'ın başkanlık dönemi boyunca Türkiye-ABD ilişkilerinin seyrine yön veren en önemli sorun alanlarından olan S-400 ve F-35 krizlerinin akıbeti konusunda tartışmalar devam etmiş olsa da Türkiye, S-400 hava savunma sistemlerine sahip olmuş ve daha ileri boyutta Rusya ile birlikte bir sonraki versiyon olan S-500 hava savunma sistemlerinin ortak üretimi konusunda önemli aşamalar kaydedilmiştir. Türkiye'nin F-35 savaş uçağı projesinin önemli bir ortağı olması ve bu savaş uçağının yapımında kullanılan parçaların önemli bir bölümünün Türk şirketleri tarafından üretiliyor olması sorunun çözüme kavuşturulmasının iki taraf için de ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Burada göz ardı edilmemesi gereken nokta, Türkiye-ABD ilişkilerin dolaylı olarak da olsa Rusya üzerinden şekillenmekte olduğu gerçeğidir.

3.2. CAATSA Yaptırımları Üzerinden İki Ülke İlişkilerin Seyri

CAATSA; 2017'de ABD Kongresi tarafından çıkarılan ve ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası olarak bilinen bir yasadır. Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemini satın almış olmasından dolayı Kongre Türkiye'ye karşı CAATSA üzerinden yaptırımların uygulanmasını istemiştir. Bu durum Türkiye-ABD ilişkilerinin yeniden gerilmesine neden olmuştur (BBC Türkçe, 2019). CAATSA yaptırımları neyi ifade etmektedir? Bu yaptırımlar iki ülke ilişkilerini güvenlik perspektifinde nereye doğru sürükler? Bu sorularının cevabını verebilmek için yaptırımların içeriğini ve boyutlarını her iki ülke açısından analiz etmek gerekir.

Türkiye'ye uygulanacak CAATSA yaptırımlarının 14 Aralık 2020'de Trump tarafından 12 maddeden 5'i seçilerek imzalandığını ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo ilan etmiştir. Bu yaptırımların gerekçesi olarak ABD, Türkiye'nin Rusya'dan satın almış olduğu S-400 hava savunma sistemlerini göstermiştir (Aydın, 2020). Türkiye'nin F-35 projesinin dışına itilmesinin de temel nedeni olan S-400 krizinin doğrudan gerekçe gösterilmesi, yaptırımların savunma sanayiine ilişkin olduğunu ve aynı zamanda ekonomik sonuçlarının da hedeflendiğini ortaya koymaktadır.

CAATSA yaptırımları daha çok Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ve güvenlik kurumları için sistem, araç-gereç ve platform tedarik ajansı durumundaki Türk Savunma Sanayi Başkanlığı'na yönelik olmuştur.

Bireysel yaptırımların ötesinde bu yaptırımlar ihracat lisanslarının yasaklanmasını ve ABD'nin taraf olduğu finans kuruluşlarının desteğinden mahrum bırakılmayı kapsamaktadır. Savunma Sanayi Başkanlığı'nın savunma alanında TSK için yürütmekte olduğu projelerin tamamen yerli imkânlarla devam ettirmesi mümkün gözükmemekte ve mutlaka yabancı bileşenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca savunma ve havacılık alanlarında Türkiye'nin tedarikçilerinin daha çok ABD'li ve Avrupalı şirketler olduğu görülmektedir. Buradan bakıldığında Türkiye'nin CAATSA yaptırımlarına uğramış olması diğer Avrupa ülkelerini de ABD'yi karşılığında alma çekincesiyle birlikte etki altında bırakmıştır. En azından bu ülkelerin tarafsız kalmasının bile Türkiye'nin savunma sanayisine önemli ölçüde zarar vermesi olasıdır (Mevlütöğlü, 2021). İlk bakışta hafif yaptırımlar olarak görülse de CAATSA yaptırımlarının, dolaylı sonuçları itibarıyla Türkiye aleyhine önemli olumsuzluklar içerdiğinde kuşku yoktur. Ancak gelinen noktada Türkiye'nin bu yaptırımların olumsuz etkileri karşısında savunma sanayi projelerine ara vermesi veya yaptırımların olumsuz etkilerini bertaraf etme adına alternatif tedarikçilere yönelmekten geri durması da beklenen bir durum değildir.

CAATSA yaptırımları ve F-35 projesinden çıkarılma sorunlarının çözümü ve Türkiye-ABD ilişkilerinin tamamen normalleşmesi kısa vadede zor gözükmektedir. Bu iki sorunlu konu başlığının çözüme kavuşturulması Türkiye'nin S-400 hava savunma sistemi konusunda geri adım atmasına bağlanmış durumdadır. Bu konuda açık bir taviz vermeye yanaşmayan Türkiye'nin ABD'yi ikna çabaları kapsamında teknik heyetler kurulması gibi birçok teklifler sunmasına rağmen ABD'den henüz cevap alınmış değildir. Ocak 2021'de görevi devralan ABD Başkanı Joe Biden döneminde de bu krizlerin bir süre daha inişli-çıkışlı bir seyir izleyeceği ve temel güvenlik meselelerinin ikili ilişkilerin merkezinde yer almaya devam edeceği söylenebilir.

3.3. Suriye, Libya ve Doğu Akdeniz Üzerinden İki Ülke İlişkilerinin Seyri

Türkiye-ABD ilişkilerinin güvenlik perspektifinden ele alındığında akla gelen bir diğer sorun alanı da Arap Baharı ile ortaya çıkan Suriye krizidir. Suriye'de başlayan iç çatışmaların seyri bölgenin en güçlü aktörü olan Türkiye'nin ve küresel oyuncular durumundaki ABD ve Rusya'nın da dâhil olmasıyla birlikte yeniden şekillenmiştir. Türkiye, Suriye ile uzun sınırlara sahip olması ve bu sınırlardan kendisine yönelen terör tehditleri nedeniyle bu süreçte sessiz kalmamış ve müdahil olmuştur. Suriye krizinin bu ülkenin toprak bütünlüğüne saygılı olacak şekilde barışçıl yollarla çözümünden yana tavır almasına ve bunu her fırsatta vurgulamasına rağmen Türkiye güney sınırlarından gelen terör saldırılarına maruz kalmıştır.

Türkiye-ABD ilişkilerindeki gerginliklerin, iki ülkenin Ortadoğu politikalarında ve güvenlik temelli yaklaşımlarında görülen önemli farklılıklardan kaynaklandığı açıktır. Bu farklılıkların, Soğuk Savaş sonrasında belirlemeye başlamakla birlikte, özellikle Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan sorunlar ve Arap Baharı sürecinde Mısır'daki darbeye (2013) iki ülkenin vermiş olduğu farklı tepkilerle gün yüzüne çıktığı söylenebilir. Türkiye'nin bölgede -özellikle Irak ve Suriye'de- birbirleriyle güç mücadelesine giren uluslararası terör örgütleriyle mücadele konusunda gereken desteği görmemesi ve dahası ulusal güvenliğine karşı tehdit olarak gördüğü terör örgütlerinin ABD tarafından desteklenmesiyle birlikte ikili ilişkilerde yaşanan anlaşmazlıklar daha da derinleşmiştir.

Hem Türkiye hem de ABD, Suriye krizinin ve doğurduğu tüm olumsuzlukların sorumlusu olarak Esad rejimini görmüştür. ABD'nin Suriye'de Esad rejimine karşı olumsuz tutum sergilemesinin başlıca nedenleri arasında Suriye'yi İran nüfuzuna doğru götürmesi, Hamas'a topraklarında yer açması, Hizbullah'a destek vermesi, İsrail'e karşı sert politikalar izlenmesi ve Suriye'yi Ortadoğu'da problem çıkaran bir devlet durumuna dönüştürmesi yer almaktadır. Özellikle İran-Suriye iş birliğinin bölgede İsrail'in güvenliği açısından bir risk oluşturduğunu düşünen ABD aynı zamanda Rusya'nın Suriye üzerinden bölgede hâkimiyet kurmasına da engel olmak istemektedir (Deniz, 2013: 322-323). Bu sarmalda ABD, Rusya ve Türkiye arasındaki ilişkilerin seyrinin de Suriye üzerinden şekillendiği görülmektedir.

Güvenlik kaynaklı sorunlardan dolayı Suriye krizinin önemi Türkiye açısından giderek artmıştır. Suriye'de yaşanan iç çatışmaların yola açtığı kaos ortamında manevra alanı genişleyen terör örgütlerinin Türkiye'ye karşı eylemleri bu süreçte hız kazanmıştır. Özellikle bu ülkede faaliyet gösteren PKK, PYD/YPG ve DEAŞ terör örgütlerinin başta Reyhanlı saldırısı (2013) olmak üzere Türkiye sınırlarına yönelik düzenlemiş oldukları terör saldırıları çok büyük zararlar vermiştir (Gök, 2019: 91). Bu çerçevede Türkiye, 2016 yılı itibarıyla bu ülkedeki terör örgütlerine yönelik sınır ötesi operasyonlar düzenlemeye başlamıştır. Fırat Kalkanı Harekâtı (2016), Afrin Zeytin Dalı Harekâtı (2018), Barış Pınarı Harekâtı (2019) ve Pençe-Kaplan Harekâtı (2020) TSK'nın sınır ötesi operasyonlarından bazılarıdır.

ABD'nin Suriye'nin kuzeyinde bir Kürt koridoru oluşturma girişimleri Türkiye tarafından gerçekleştirilen hareketlerle sekteye uğratılmıştır. Suriye ve Irak'ta yaşanan otorite boşluğu ve istikrarsız siyasi ortamda faaliyetlerini artıran terör gruplarıyla da mücadele etmek durumunda kalan Türkiye bu süreçte Batılı müttefiklerinden gereken desteği alamamıştır. Destek vermek bir yana ABD ve diğer NATO ülkeleri karşı bir cephe oluşturarak Türkiye'yi bölgede yalnızlaştırmak istemiş, hatta ABD daha da ileri giderek ekonomik yaptırımlar uygulama tehdidinde bulunmuştur (Karaağaç ve Acar, 2020: 94). İki ülke arasındaki ilişkiler güvenlik perspektifinden ele alındığında ve NATO da konuya dâhil edildiğinde ABD'nin Suriye'de terör örgütlerine bakışının Türkiye ile aynı noktada olmadığı, asıl sorunun da bundan kaynaklandığı açıkça görülmektedir.

Türkiye-ABD ilişkileri Libya üzerinden analiz edildiğinde ise; Türkiye'nin Libya'da BM tarafından tanınmış Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Antlaşması imzalaması ve bu ülkeye asker göndermiş olması gibi konuların belirleyici olduğu görülmektedir.

Bu konuda ilk olarak 27 Kasım 2019'da Türkiye-Libya arasında; her iki ülkenin uluslararası hukuk çerçevesinde Akdeniz'de kendi haklarını korumak amacıyla "deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına" yönelik bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma ile iki ülke arasındaki kıta sahanlığı ve "münhasır ekonomik bölge" (MEB) koordinatları belirlenmiştir. Antlaşmada belirlenen MEB'de çıkartılacak doğal kaynakların paylaşılmasında tarafların iş birliği içinde olmaları ilan edilmiştir. Bir diğer önemli girişim de başta Libya olmak üzere Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin varlığını görmezden gelen ittifaka karşı TBMM'de Libya'ya asker gönderme kararı alınması olmuştur. Aralık 2019'da kabul edilen bu tezkere ile iki taraf arasında belirlenen kıta sahanlığı ve Doğu Akdeniz'deki çıkarların korunması amaçlanmıştır (Öztopal ve Yiğittepe, 2020: 268). Türkiye'nin bu girişimleri ABD yönetimini rahatsız etmiştir. Özellikle Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmelerin odağında ABD'nin Türkiye karşıtı oluşturulan ittifakın yanında durması ilişkilerde krizin daha da derinleşmesine yol açmıştır.

ABD'nin BM'nin meşru olarak kabul etmiş olduğu UMH'yi tanımamasına rağmen Fransa ve Rusya gibi ülkelerle birlikte UMH karşısında ülkede faaliyet gösteren Hafter güçlerine destek vermesi iki ülke arasında Libya üzerindeki görüş ayrılıklarını da ortaya çıkarmıştır. ABD'nin Hafter'in Trablus saldırılarına sessiz kalması ve hatta destek boyutunda açıklamalarda bulunması bunun bir örneğidir. Hafter, Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin çıkarları aleyhine bir düzeni ihdas etmek isteyen geniş bir koalisyonun uydusu olarak ortaya çıkarılmış bir aktör rolü üstlenmiştir (Kekilli, 2020). Konuyu geniş bir güvenlik ekseninde değerlendiren Türkiye, Libya'nın kendisinin yanında yer almasını sağlayarak hem Doğu Akdeniz'deki dengeleri değiştirmiş hem de asker göndermekle çok yönlü hareket ederek başta ABD olmak üzere Türkiye karşıtı aktörlerin planlarını sekteye uğratmıştır.

3.4. Türkiye-ABD İlişkilerinin AB ve Yunanistan Üzerinden Seyri

Son olarak Türkiye-ABD ilişkilerinin Avrupa Birliği (AB) üzerinden seyri konusunda bir analizde bulunmak gerekirse, gelişmelerin daha çok Yunanistan çerçevesinde ele alınması yerinde olacaktır. Çünkü AB'nin Türkiye'ye yönelik politikalarında Yunanistan'ın son dönemde Doğu Akdeniz ve Ege'deki tutumunun etkili olduğu görülmektedir. Uzun zamandır kayda değer bir gerilimin yaşanmadığı Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde son krize, Yunanistan'ın Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), İsrail, Mısır, Lübnan ve Ürdün ile Doğu Akdeniz'de ittifaklar kurmasına karşılık olarak Türkiye'nin Libya UMH ile yapmış olduğu antlaşma neden olmuştur. Doğu Akdeniz'de haklarının gasp edildiğini iddia eden Yunanistan konuyu AB'ye taşımış ve AB'den Türkiye'ye karşı yaptırım kararı almasını istemiştir (Berberakis, 2020). Doğu Akdeniz'de iki ülke arasında karşılıklı NAVTEX'lerle devam eden krizlerin aşılması için Türkiye diyalog çağrısı yaparken Yunanistan, AB ve diğer küresel aktörlerin desteğini arkasına alarak Türkiye'ye karşı birtakım yaptırımlar uygulanmasından yana tavır almıştır.

Türkiye-ABD ilişkilerinde son dönemde yaşanan çatlaklar ABD ile Yunanistan arasında bir yakınlaşmaya yol açmıştır. Trump döneminde imzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması'na ilave olarak Yunanistan ve ABD arasında askeri iş birliğini öngören Karşılıklı Savunma İşbirliği Anlaşması Yunan Parlamentosu'nda kabul edilmiştir. Bu anlaşma ABD'nin Larissa, Stefanovikio ve Dedeğaç'taki askeri üslerden azami şekilde yararlanmasını öngörmektedir. ABD bunu isterken NATO'yu da bir araç olarak kullanmaktadır. Yine bu çerçevede Girit Adası'nda bulunan ABD güçlerinin kapasitesi artırılarak yeni askeri tesisler inşa edebilmesine olanak sağlanmıştır. Yunan hava ve deniz kuvvetlerinin modernizasyonu konusunda da ABD'li şirketlerin yardımı söz konusu olmaktadır. Yunanistan ABD'den İHA ve F-35 savaş uçakları satın alımı için anlaşmalar yapmıştır (DW Türkçe, 2020a).

ABD her ne kadar Baltıklar, Orta Avrupa ve Balkanlar'daki askeri faaliyetlerini Rusya'ya yönelik güvenlik yaklaşımları olarak göstermiş olsa da Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkilerini kontrol etme ve izleme amacının da bunda etkili olduğu açıktır. Türkiye'nin tezlerine karşı Yunanistan'la iş birliği yaparak bu ülkeyi güvenlik şemsiyesi altında tutmak istemektedir. Açık olarak dile getirmese de ABD, Ege, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs konusunda Yunanistan'ı destekler nitelikli girişimlerde bulunmaktadır. Trump döneminin son Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun Yunanistan ziyaretinde ayrıca Yunan deniz üslerinin ABD donanmaları tarafından kullanılması konusunda anlaşmalar yapılmıştır (Tokmakoğlu, 2021). Bu dönemde ABD'nin desteğini alan Yunanistan'ın savunma bütçesini de yaklaşık beş kat artırdığı görülmektedir (DW Türkçe, 2020b).

Türkiye-ABD ilişkilerinde geline nokta, ABD'nin Yunanistan'ı bölge politikalarında Türkiye yerine ikame etme çabalarının olduğu görülmektedir. Bunda elbette Yunanistan'ın egemen bir devlet görüntüsü vermekten uzak davranışlar sergileyerek, Türkiye ile olan rekabetinde ABD ve AB gibi küresel aktörleri devreye sokma çabasının da etkisi büyüktür. Uluslararası ilişkilerde küresel aktörlerin bir müttefiki kaybedip diğer müttefikle yola devam etme stratejisi rasyonel olmasa da ABD'nin son dönemde sergilediği tutumun buna yakın olduğu söylenebilir. Tüm bunların, geçmişten gelen güven bunalımlarının da etkisiyle, Türkiye-ABD ilişkilerinin ciddi anlamda erozyona uğramasına yol açtığında kuşku yoktur.

4. TRUMP SONRASI DÖNEMDE ABD'DEN BEKLENTİLER ve TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

Türkiye-ABD ilişkilerinde mevcut sorun alanları içerisinde en önemli başlığı hiç şüphesiz -ABD ile birlikte NATO müttefiklerinin de şiddetle karşı çıktığı- Rusya'dan alınan S-400 hava savunma sistemleri oluşturmaktadır. Rusya ile Batı ülkeleri arasındaki ilişkilerin de giderek kötüleşmesi S-400 probleminin sürekli gündemde kalmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin güvenlik ihtiyacından kaynaklanan bu stratejik adımı ABD tarafından sorgulanmakta ve ilişkilerin normalleşmesinin önündeki en önemli engel olarak görülmektedir. Diğer sorun alanları da Türkiye'nin Ege'de, Doğu Akdeniz'de, Suriye'de, Libya'da ve Dağlık Karabağ'da uygulamış olduğu politikaların ABD tarafından eleştirilmesi çerçevesinde şekillenmektedir. ABD tüm bu sorun alanlarında geleneksel politikalarından kısmen uzaklaşarak kendi güvenliğini sağlamaya ve çıkarlarını korumaya çalışan Türkiye'yi adeta sistem dışına çıkan sorunlu bir aktör olarak görmektedir. Buna mukabil Türkiye de ABD'yi savunma sanayi ortaklığında güvenilmeyen bir müttefik olarak değerlendirmektedir (Lesser, 2021).

ABD'yi yeniden ittifaklarının yanına döndürmeyi vaat ederek seçimi kazanmış olan Biden'dan, Trump döneminde uygulanan askeri ve ekonomik güce dayalı bir dış politika yerine unutulmuş yumuşak güce dayalı bir dış politika beklentisi oluşmuştur. Biden'dan beklenen, çok taraflı ittifaklara yeniden dönmesi ve ABD'yi Ortadoğu'daki çatışmalardan uzak tutmasıdır. Yine ABD Dışişleri Bakanlığı'nın diplomatik alanlarda uğramış olduğu zararların giderilmesi de Biden yönetiminden beklenmektedir (Nye, 2020). Bu beklentiler çerçevesinde ABD'nin hem Ortadoğu politikalarında hem de NATO'da en önemli müttefiki durumundaki Türkiye ile de güvenlik eksenli sorunların çözümü adına karşılıklı diyalog içerisinde olması gerektiği değerlendirilmektedir. Ancak ABD'nin Suriye'de YPG/PYD terör örgütlerine vermiş olduğu desteğin Biden döneminde de devam edeceği düşüncesi iki taraf arasındaki güvenlik temelli sorunların yakın zamanda çözüme kavuşturulması konusunda iyimser bir havanın oluşmasını zorlaştırmaktadır.

Türkiye-ABD ilişkilerinin yeni dönemdeki seyrinde Suriye'nin kuzeydoğusunda faaliyet gösteren YPG/PYD'ye yönelik bakış açısı önemli bir mihenk taşı olarak görülmektedir. ABD, bu bölgede bağımsız bir Kürt devleti oluşturma planları yapan bu tür yapılanmaları sözde DAESH'le mücadele adına desteklemeye devam etmektedir. Bu destek özellikle ABD'nin Irak müdahalelerinden bu yana artarak devam etmiştir. Ancak Türkiye tarafından Suriye'deki terör örgütlerine yönelik gerçekleştirilen başarılı sınır ötesi harekâtlar bölgede dengeleri değiştirmiştir. Türkiye ulusal güvenliğini tehdit eden terör örgütleri olarak gördüğü bu yapılanmaların desteklenmesine ve meşrulaştırılma çabalarına şiddetle karşı çıkmaktadır.

Gelinen noktada Türkiye'nin güvenlik sorunlarının çözümüne yönelik attığı adımlardaki başarısının savunma stratejilerinde gitmiş olduğu değişikliklere bağlı olduğu ortadadır. Bu stratejiler özellikle teknoloji ve istihbarat unsurlarının aktif kullanılmasına ve terör tehditlerinin sınırlarına ulaşmadan yok edilmesine dayanmaktadır. Yine bölgede varlık gösteren küresel aktörlerle ilişkilerin geliştirilmesinde uygun diplomasi seçeneklerinin hayata geçirilmesi askeri başarı için önemlidir. Bu kapsamda Türkiye dış politikasında ABD-Rusya denklemindeki diplomasisini kendi çıkarlarına en uygun şekilde devam ettirerek

bir denge politikası izlemektedir (Karaağaç ve Acar, 2020: 88). Esasen S-400 hava savunma sistemleri konusunda Türkiye'nin tercihlerinin de bu çerçevede şekillendiği söylenebilir.

Uyuşmayan çıkarlar ve özellikle de güvenlik sorunları nedeniyle ABD ve diğer müttefikleriyle sık sık karşı karşıya gelen Türkiye, bölgesinde etkili bir güç olmanın yanında NATO'nun da güçlü bir üyesidir. Dolayısıyla bölge politikalarında denklem dışı bırakılması mümkün değildir. En azından Türkiye'nin bunu kabullenmeyeceği ve gerekli gördüğünde alternatif ittifak seçeneklerine yönelmek dahil yeni adımlar atabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda Biden yönetiminin, geçmişte kısmen Obama döneminde olduğu gibi, bölgede çatışmalardan uzak durmaya ve kriz riskini azaltmaya yönelik politikaların hayata geçirilmesine öncelik vereceği düşünülebilir. Bu da yeni dönemde ABD'nin rakiplerinin -ki özellikle Rusya'nın- elini güçlendirecek gelişmelerin önüne geçme adına müttefiklerin idare edilmesi (Fantappie, 2021) yani ilişkilerin olumlu yönde yeniden düzenlenmesi anlamına gelmektedir.

Joe Biden döneminde ABD'nin Ortadoğu politikalarının ve bölge aktörleriyle etkileşiminin, Trump döneminden farklı olarak, kişisel ilişkiler yoluyla değil daha çok formal ve kurumsal düzlemde gerçekleşeceğini, dolayısıyla geleneksel diplomatik yöntemlerin devrede olacağını söylemek mümkündür. Zira Trump'ın, başkanlığı döneminde devlet başkanları ve siyasi liderlerle temaslarında zaman zaman kişisel tavır ve yaklaşımlarının ön plana çıktığı, bu süreçte sosyal medya araçlarını yoğun bir şekilde kullandığı ve devletler arasındaki olumlu ya da olumsuz ilişkilerin de belli ölçüde bundan etkilendiği görülmüştür. Bu çerçevede yeni dönemde bölgede etkileşim potansiyeli yüksek devletler arasında yeniden diyalog tesisine ve ittifak ilişkilerinin canlandırılmasına yönelik politikaların hayata geçirilmesi beklenebilir. Bu süreçte S-400 hava savunma sistemleri olarak, Suriye krizinde ve Azerbaycan-Ermenistan meselesinde belli konularda ortak hareket ederek ya da özellikle enerji alanında önemli iş birliklerine giderek Rusya ile yoğun temas halinde bulunan Türkiye konusunda Biden yönetiminin tavrı henüz netleşmiş değildir. İkili ilişkilerde S-400 ve F-35 krizleriyle büyüyen ve CAATSA yaptırımlarıyla somutlaşan sorunların kısa vadede çözümü kolay gözükmemektedir. Dahası Biden yönetiminin, Türkiye'nin kendi bütünlüğü ve bekası için tehdit olarak gördüğü terör örgütlerine destek verme konusunda tavır değişikliğine gideceğine dair bir emare de söz konusu değildir. Bu durum ikili ilişkilerde, geçmişten gelen ancak Obama ve Trump döneminde giderek derinleşen güvenlik temelli sorunların Biden döneminde de devam edeceğini göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye-ABD ilişkilerinin karşılıklı güvene dayalı bir ittifak ilişkisine dönüşmesinin kısa vadede beklenmediğini söylemek mümkündür.

5. SONUÇ YERİNE

Türkiye-ABD arasında ilk diplomatik temaslar Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulmuş ancak asıl yoğun etkileşim İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla birlikte ilişkiler güvenlik politikaları çerçevesinde yeni bir boyut kazanmıştır. Doğu Bloku'na karşı NATO'nun güneydoğu kanadının en önemli güvenlik unsuru olarak Türkiye'ye yüklenen misyon iki ülke ilişkilerinin askeri, siyasi ve ekonomik temelli bir zemine oturmasında ve giderek yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Ancak ikili ilişkilerin çok yönlü gelişme sürecinde özellikle güvenlik politikaları ve askeri iş birlikleri konusunda, ülkelerin kapasiteleri arasındaki uçurumun da bir sonucu olarak, ABD çıkarlarının ön planda tutulduğu ve Türkiye'nin edilgen konumda kaldığı görülmüştür.

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler sorun alanlarının, tehdit algılarının ve bu çerçevede güvenlik eksenli yaklaşımların da değişime uğramasını beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde aynı ittifak içerisinde yer alan Türkiye ve ABD, blok siyasetinin sona ermesiyle 1990'ların başından itibaren özellikle Ortadoğu politikaları konusunda askeri iş birliklerini sürdürme yoluna gitmiştir. Türkiye ayrıca NATO'nun yeni misyonlar edinerek varlığını sürdürme politikası çerçevesinde Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi bu dönemde de ittifaka önemli katkılar sunmaya devam etmiştir. Ancak ne Soğuk Savaş döneminde ne de sonrasında Türkiye ile ABD arasında pürüzsüz bir güven ilişkisinin kurulamadığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ise iş birliği ve ittifak ilişkisinin ruhuna aykırı olarak, ABD'nin her dönemde kendi politika ve çıkarlarını gözetirken Türkiye'nin çıkarlarını ve özellikle güvenlik sorunlarını göz ardı etmesidir. ABD'nin bu tutumu zaman zaman ciddi gerilimler yaşanmasına ve ilişkilerin inişli çıkışlı bir seyir izlemesine yol açmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye, önce Körfez Savaşlarının, ilerleyen dönemde ise Arap Baharı sürecinin bölgesinde yol açtığı istikrarsız ortamda ulusal güvenliğine yönelen tehditlere bağlı olarak artan savunma ihtiyacı konusunda ne NATO'dan ne de ittifak ilişkisi içerisinde bulunduğu ABD'den gerekli desteği alamamıştır. Yine bu dönemde Türkiye'nin ulusal güvenliğine ve bütünlüğüne yönelik tehdit olarak

gördüğü ve on yıllardır mücadele ettiği terör örgütlerinin -diğer radikal unsurlarla mücadele gerekçesiyle- ABD tarafından desteklenmesi ikili ilişkilerde geçmişten gelen güven bunalımlarının daha da derinleşmesine yol açmıştır.

İki ülkenin bölgesel krizlere yönelik güvenlik eksenli politikalarındaki farklılıklar Obama döneminde ciddi gerginliklere yol açmıştır. Trump döneminde ise sorunların çözümünde herhangi bir ilerleme sağlanamamış, aksine Türkiye'nin güvenliği açısından tehdit unsuru olan terör örgütlerine ABD'nin verdiği destek katlanarak artmıştır. Yine Trump döneminde ikili ilişkilerdeki gerginliğin, ulusal güvenliğine yönelik tehditler karşısında alternatif arayışlar içerisine giren Türkiye'ye ABD tarafından yaptırım uygulanmasına kadar ilerlediği görülmüştür. Biden döneminde özellikle S-400 hava savunma sistemi, F-35 krizi, CAATSA yaptırımları, Suriye'deki terör örgütlerine bakış ve Rusya ile ilişkiler gibi güvenlik eksenli sorun alanlarında çözüme yönelik adımların atılması Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceğine dair iyimser bir havanın oluşmasına katkı sunacaktır. Biden'lı ABD'nin, Obama dönemi politikalarına benzer bir tutum sergileyebileceği beklentisi hâkim olsa da Türkiye'nin bugün izlediği güvenlik politikalarının o döneme ait politikalarından çok farklı olduğunu ve esasen tüm taraflar açısından koşullarının değiştiğini göz önünde bulundurmak gerekir. Sonuç olarak yakın tarih itibarıyla köklü sayılabilecek bir geçmişe sahip olan Türkiye-ABD ilişkilerinin seyri diplomasi ve diyalog kanallarının açık tutulmasına ve mutlaka her iki tarafın çıkarları gözetilerek hareket edilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

Arı, Tayyar (2004). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa yayınları.

Aydın, Mustafa (2020). Türkiye-ABD İlişkilerinde Neler Oluyor? <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/12/21/panorama-soruyor-turkiye-abd-iliskilerinde-neler-oluyor/>, Erişim Tarihi: 06.01.2021.

BBC Türkçe, (2019). S-400 ve F-35: ABD ile Türkiye arasındaki kriz hakkında bilinmesi gerekenler (04 Nisan), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47809807>, Erişim Tarihi: 03.01.2021.

Berberakis, Stelyo, (2020). Türkiye-Yunanistan Arasındaki En Uzun Süreli Gerginliğin Yaşandığı 2020'de Neler Oldu?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55465415>, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

Charbonneau, Luis (2010). Turkey, Brazil brokering Iran nuclear deal, <https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear-sanctions-idUSTRE63T4QC20100430>, Erişim Tarihi: 28.01.2021.

Deniz, Taşkın (2013). Suriye'nin Durumu, ABD-Rusya ve Türkiye'nin Tutumu, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 27, 314-332.

DW Türkçe, (2020a). Yunanistan'dan Türkiye'ye Karşı ABD Kartı (31 Ocak), <https://www.dw.com/tr/yunanistandan-t%C3%BCrkiyeye-kar%C5%9F%C4%B1-abd-kart%C4%B1/a-52211550>, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

DW Türkçe, (2020b). Yunanistan'ın 2021 Savunma Bütçesinde Rekor Artışa Onay (16 Aralık), <https://www.dw.com/tr/yunanistanin-2021-savunma-bu-tcu-cesinde-rekor-artişa-onay/a-55955814>, Erişim Tarihi: 08.01.2021.

Fantappie, Maria, Luisa, (2021). Biden Kürt Meselesini Suriye Bağlamının Ötesinde Bir Çerçeveye Taşıyabilir, <https://www.perspektif.online/biden-doneminde-turkiye-abd-iliskileri/>, Erişim Tarihi: 25.01.2021.

Gök, Naim (2019). Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017), *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 8, 77-114.

Karaağaç, Y, Acar, H. (2020). Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Suriye Politikası ve PKK-PYD İlişkisi Bağlamında Yeni Askeri Stratejisi, *Barış Araştırmaları ev Çatışma Çözümleri Dergisi*, 8 (2), 76-101.

Kekilli, Emrah. (2020). Libya'ya Neden Asker Gönderiliyor? *Kriter Dergisi*, Sayı 42, <https://kriterdergi.com/dosya-turkiyenin-libya-hamlesi/libyaya-neden-asker-gonderiliyor>, Erişim Tarihi: 07.01.2021.

- Lesser, Ian. (2021). ABD-Türkiye İlişkileri İstikrarlı Bir Hale Gelebilirse de İlişkileri Onarmak Güç Olacak, <https://www.perspektif.online/biden-doneminde-turkiye-abd-iliskileri/>, Erişim Tarihi: 25.01.2021.
- Makovsky, A. (1999). The New Activism in Turkish Foreign Policy, *SAIS Review*, 19 (1), 92-113.
- McNamara, S., Cohen, A. ve Phillips, J. (2010). Countering Turkey's Strategic Drift, *Backgrounder*, No: 2442, Washington, DC: The Heritage Foundation.
- Mevlütöğlü, Arda. (2021). Türkiye-ABD Savunma İlişkileri, CAATSA Yaptırımları ve Yeni Dönem, <https://www.perspektif.online/biden-doneminde-turkiye-abd-iliskileri/>, Erişim Tarihi: 25.01.2021.
- Nye, Joseph S. (2020). Biden Kutuplaşmayı Azaltmanın Yollarını Aramalı, <https://www.perspektif.online/biden-kutuplasmayi-azaltmanin-yollarini-aramali/>, Erişim Tarihi: 07.01.2021.
- Okur, M. Akif (2014). Türkiye-ABD İlişkilerinin 12 Eylül Kavşağı: Amerikan Belgeleri Darbe Hakkında Ne Anlatıyor?, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (10) 40, s. 67-93.
- Onuş, Sinan. (2015). Çin'den Füze Alımından Vazgeçilmesi Ne Anlama Geliyor? , https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151116_cin_fuze_turkiye, Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- Öztopal, M, K, Yiğittepe, L. (2020). Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti, *Akademik Bakış Dergisi*, Özel Sayı, 259-272.
- Parris, Mark (2003). *Turkey's Future Direction and U.S.-Turkey Relations (Part II)*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/turkeys-future-direction-and-us-turkey-relations-part-ii>, Erişim Tarihi: 06.01.2021.
- Sputniknews (2018). <https://tr.sputniknews.com/savunma/201801051031696070-turkiye-fransa-italya-fuze/>, Erişim Tarihi: 04.01.2021.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.). Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri Siyasi ve Ekonomik İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 02.01.2021.
- Tokmakoğlu, Gürsel (2021). ABD, Yunanistan ve Türkiye, <https://politikmerkez.com/konular/politika/abd-yunanistan-ve-turkiye/>, Erişim Tarihi: 26.02.2021.
- US Department of State Dispatch (1993). The United States and Turkey: Developing an Enhanced Relationship", *US Department of State Dispatch*, Vol.4, No.44, November 1, <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/dsptch9&div=165&id=&page=>, Erişim Tarihi: 14.02.2021.
- USA Department of State-Office of The Historian, (t.y.). Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XVI, Cyprus; Greece; Turkey, Document 54. Telegram From the Department of State to the Embassy in Turkey, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d54>, Erişim Tarihi: 29.01.2021.
- Uslu, Nasuh (2000). Türk-Amerikan İlişkileri, İstanbul: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Walker, Joshua W. (2010). The United States and Turkey: Can They Agree to Disagree?, *Middle East Brief*, Crown Center Middle East Studies, no:46.
- Yalçın, Hasan Basri ve İlhan, Bekir (2020). Tek Kutuplu Sistemde Süper Güç Davranışı: Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası ve Trump Dönemi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 545-560. DOI: 10.17494/ogusbd.780193.
- Yaycı, Cihat (2019). Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri, *Güvenlik Stratejileri* (15)30, 331-352.
- Yeşiltaş, Murat ve Balcı, Ali (2011), "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", *Bilgi*, Sayı 23, s. 9-34.
- Yiğittepe, Levent (2018). NATO ve Rusya Arasında Türkiye'nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 16, Özel Sayı, ss. 276-289.